

กลวิธีการสอนจริยธรรมทางพุทธศาสนาผ่าน
วรรณกรรมเรื่องสินไช
**Strategies for Teaching Buddhist Ethics through
the Literature of Synshai**

พระครูศรีวุฒิเมธี และโสวิทย์ บำรุงภักดิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phrakru Sriwutthimethee and Sowit Bamrungphak
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: msamrong84@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอจริยธรรมอันเป็นข้อประพฤติปฏิบัติอันดีงามในวรรณกรรมสินไช ซึ่งผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกหลักจริยธรรมสำคัญ 4 ประการ คือ 1) ศีล เป็นหลักประพฤติปฏิบัติตัวในการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุข 2) กตัญญู กตเวทิตา เป็นผู้รู้คุณของผู้ทำอุปการคุณก่อนแล้วตอบแทน 3) เมตตาเป็นหลักธรรมให้เกิดความรักและความปรารถนาดีต่อคนอื่นและสัตว์อื่น 4) ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมของพระราชาผู้ทำหน้าที่ปกครองด้วยการช่วยประชาชน สังคมและประเทศชาติมีความสุขร่มเย็นตลอดไป

คำสำคัญ: กลวิธีการสอน; จริยธรรมทางพระพุทธศาสนา; วรรณกรรมสินไช

Abstracts

This article aims to present ethical principles of practice in Synshai literature four important ethical principles: 1) precepts the principles of conduct in the normal happy life; 2) gratitude which is to know the benefactor and to give them in return; 3) loving kindness which is the dhamma of love and good wishes to the others and all animals; 4) Ten Dhammas of the King, which is a principle of the king who acts as a ruler by helping people, society and nation to happiness and peace.

Keywords: Strategies for Teaching; Buddhist Ethics; Literature of Synshai

*วันที่รับบทความ: 3 มีนาคม 2563; วันที่แก้ไขบทความ 27 เมษายน 2563; วันที่ตอบรับบทความ: 28 เมษายน 2563

Received: March 3, 2020; Revised: April 27, 2020; Accepted: April 28, 2020

บทนำ

วรรณกรรมสินไซ หรือสังข์ศิลป์ชัย เป็นนิทานคติพุทธศาสนาในภาษาไทยที่เก่าแก่ซึ่งทำวปางคำ เจ้าผู้ครองนครหนองบัวลำภู (โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และคณะ, 2551 : 59) ได้แต่งขึ้น โดยที่ได้ให้ศัพท์โบราณและศัพท์ทางพุทธศาสนาที่ลึกซึ้ง แต่มีความงามในทางอักษรศาสตร์อันเป็นสุนทรีย์ในบทประพันธ์และมีเนื้อเรื่องชวนติดตาม อันดัดแปลงมาจากปัญญาสชาดก สังข์ศิลป์ชัย หรือ สินไซ เป็นวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านในแถบกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำโขง โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมลาว ได้มีการสืบทอดต่อกันมาและหลอมรวมความเชื่อความศรัทธาเข้ากับพุทธศาสนาทำให้ตำนานเรื่องเล่า “สินไซ” กลายเป็นความนิยมในยุคต่อมามีความโดดเด่นคือเป็นภูมิปัญญา ด้านภาษา และมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือมีการใช้คำกลอนอีสานในการแต่ง ซึ่งเป็นภาษาที่ได้อ่านแล้วเข้าใจง่ายมีความโดดเด่นคือการใช้ภาษาที่เป็นภาษาอีสานแบบคำกลอนโบราณซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะและมีความไพเราะอ่านง่าย

วรรณกรรมสินไซ ผู้ประพันธ์ได้นำหลักพุทธธรรมมาสอดแทรกในการใช้บรรยายตัวละครในเรื่อง หลากหลายวิธีในการสอดแทรก เช่น การพรรณนาโดยใช้หลักธรรม คติธรรมผ่านบทสนทนาหรือพฤติกรรมของตัวละครแทนการนำหลักธรรม คติธรรม มาอธิบายโดยตรง ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกหลักพุทธธรรมโดยการให้ตัวละครเป็นผู้อธิบายหลักธรรม คติธรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นหลักจริยธรรมและหลักศีลธรรม เช่น ในตอนกุ่มกัณฑ์คืนชีพมา ผู้ประพันธ์ได้นำหลักการให้ทาน รักษาศีล มาเป็นคำสอนของตัวละคร ว่า

พระเล่าสอนสั่งให้	เอาฮีตครองธรรม
จำศีลทาน	สืบนามเจ้า
บอระบวนแล้ว	นางหลานทั้งลูก
พากันห้วยย่านฟ้า	เมื่อฮ้อนฮอดเมือง (ปรีชา พิณทอง, 2524 : 215)

ส่วนการนำสอดแทรกหลักพุทธธรรมผ่านตัวผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องนั้น ผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์จะเป็นผู้เล่าบรรยายไปตามเรื่องที่เกิดขึ้น และจะบรรยายไปตามเรื่องที่ตัวละครมีบทบาทต่างๆ ทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวละครนั้นๆ ส่วนมากผู้ประพันธ์จะใช้วิธีการบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความคิด พฤติกรรมและการตัดสินใจของตัวละครในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ เช่น ผู้ประพันธ์ต้องการให้ผู้อ่านรู้จักการบำเพ็ญความดี การสมาทานศีล การภาวนา ผู้ประพันธ์จึงได้เล่าถึงตอนนาง ลุนอิชฐานขอลูกจึงกล่าวถึงการสมาทานศีลว่า

เมื่อนั้นอรใหม่หน้า	น้อยนางนางลน
นางก็สมาทานศีล	พราภาวนาพร้อม
แล้วจึงอธิษฐานน้อม	เถียงองค์อินทราชา
ขอหน่อฟ้า	บุญกว้างเกิดดอม แต่ทอน (ปรีชา พินทอง, 2524 :

215)

ดังนั้น การที่ผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์ได้นำหลักพุทธธรรม ทั้งที่เป็นหลักธรรมทางจริยศาสตร์และหลักธรรมทางด้านศีลธรรม มาสอดแทรกในวรรณกรรมสินไซ ทำให้วรรณกรรมสินไซเป็นวรรณกรรมทางด้านพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจและมีคุณค่าทางด้านวรรณกรรมเป็นอย่างมาก

หลักจริยธรรมด้านศีลในวรรณกรรมสินไซ

จริยธรรม คือ หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต คำจริยธรรม นี้ นักปราชญ์ประเทศไทยได้บัญญัติให้ใช้สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า *ethics* หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม จริยธรรมอันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยธรรม แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หรือ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมีองค์ 8 หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา

พุทธจริยธรรมนั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะพึงประพฤติและดำเนินไปถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติชีวิตหรือความดีอันสูงสุด เพื่อขึ้นให้ถึงความดีอันสูงสุดนั้นจะต้องมีปฏิบัติสำหรับดำเนิน ในการสร้างเหตุเพื่อบรรลุผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน พุทธศาสนาเป็นกัมมวาทะ กิริยวาทะ คือกล่าวการกระทำและความเพียรว่าเป็นเบื้องต้นแห่งความสำเร็จผลทั้งปวง ไม่ประสงคให้ใครได้ดีหรือประสบความสำเร็จลอยๆ หรือด้วยการอ้อนวอน แต่ให้สำเร็จด้วยการกระทำเอง พระพุทธศาสนาจึงได้รับยกย่องจากนักปราชญ์ชาวต่างประเทศบางท่านว่าเป็นศาสนาที่ต้องทำเอง

ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอหลักจริยธรรมเรื่องศีล ด้วยการสอดแทรกบรรยายผ่านตัวละคร โดยการพรรณนาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น เหตุการณ์ที่นางลนได้ตั้งความปรารถนา

อย่างแรงกล้าต่อพระอินทร์ ด้วยความหวังว่าอานิสงส์อันเกิดจากการบำเพ็ญความดีในครั้งนี้
ขอให้ได้โอรสผู้มีบุญมาเกิดด้วย ดังความว่า

เมื่อนั้น ออละใหม่หน้า	น้อยนาตนางลุน
นางก็สะมาทานสิล	พำพาวะนาน้อม
แล้วจึงจะทิตถานน้อม	เถิงองค์อินทราชา
ขอหน่อฟ้า	บุญกว้างเกิดดอม แต่ถ้อน (มัน จงเรียน, มปป :

61)

ในอีกตอนหนึ่งที่ผู้ประพันธ์ได้พรรณนาถึงศีลผ่านตัวละคร เช่น ในตอนสินไชรบกับ
ยักษ์ สินไชได้พูดกับนางสมณฑาผู้เป็นอาว่า พระราชบิดาที่อยู่ในมหาปราสาทมีข้าทาสบริวาร
อยู่มากมาย ก็ยังไม่สบายใจ ทุกวันเช้าค่ำ พระองค์จะบริจาคทาน เจริญภาวนา รักษาศีล
กรวดน้ำส่งบุญไปให้ตลอดเวลา ดังความว่า

คิดเมื่อพระวรบิดาต้าน	วันพอพันเล่า
ขุนอยู่ล้อม	หลายชั้นบ่ปาน
สูงค่าเช้า	พระองค์ทอดทานของ
พระก็จำศีลสัตย์	ช้วนมีเว้น
ก็บมิไผฮู้	เป็นตายต้านข่าว
เจ้าหยาดน้ำ	บุญอยู่ฮอดพระอวน แท้แล้ว (มัน จงเรียน, มปป

:188)

จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของศีลซึ่งเป็น
หลักจริยธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิตในวรรณกรรมสินไช ศีลคือข้อปฏิบัติตนขึ้นพื้นฐาน
ในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมี
ความปกติสุข เพื่อประโยชน์ขั้นพื้นฐานคือความสุขและไม่มีการเบียดเบียนกันในสังคม
ประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำ
ให้สามารถที่จะทำให้จิตสงบได้ง่ายในการทำสมาธิ ในระดับของบรรพชิต ศีลจะมีจำนวนมาก
เพื่อกำกับให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรสามารถครองตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และเอื้อ
ต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้

หลักจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีในวรรณกรรมสินไซ

กตัญญู หมายถึง บุคคลผู้รู้คุณของคนอื่น กตเวที หมายถึง บุคคลที่ตอบแทนผู้มีคุณแก่ตน ดังนั้น คำว่า กตัญญูทเวที จึงหมายถึง บุคคลผู้รู้คุณที่คนอื่นกระทำแล้วและทำตอบแทนความกตัญญูทเวทีเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งอาศัยสิ่งเหล่านี้อีก เช่น อาศัยปัจจัย 4 เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมคุณลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้ เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2537 : 21)

ความกตัญญูทเวที เป็นการทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้มีความกตัญญูทเวทีย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย พระพุทธศาสนาได้กล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญูทเวที และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูทเวทีว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี 2 จำพวก (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 506) ได้แก่

1. บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน
2. กตัญญูทเวที ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วตอบแทน

บุพพการีบุคคล กับ กตัญญูทเวทีบุคคล คือ บุคคลที่มาคู่กันเสมอ เพราะมีผู้ทำอุปการะก่อนจึงมีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนและเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะว่าหมู่สัตว์ส่วนใหญ่ถูกอวิชชาครอบงำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้

สรุปได้ว่า ความกตัญญู คือ การยอมรับในบุญคุณของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวที คือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงามเพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ในวรรณกรรมสินไซได้กล่าวหลักจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีไว้ในหลายตอน เช่น ตอนที่พี่น้องทั้ง 6 ไปหลอกสินไซว่าพระบิดา ต้องการให้ไปช่วยตามหาอาทกลับมาสินไซก็

แสดงออกให้เห็นถึงความกตัญญูทเวที ที่มีต่อพระบิดาสินไซจึงรับอาสาและกล่าวออกมาว่า
พ่อเป็นผู้มีคุณ ดังความว่า

เมื่อนั้นลือเดชไท้	ท้าวซื่อสินไซ
จงใจขาน	ขอบคุณพระองค์เจ้า
พ่อหากคุณคามแท้	เทิงธรรังรือเกิง
ไทรโลกล้าน	ลือเพียงพำปุน เจ้าเอย
เฮาจักโดยอาชญแท้	เทิงธรรังรือเกิง
เอาแต่ตามคำพระ	บ่ลองเถียงเว้น
ท่ोजักถามถึงไท้	ทั้งสองป้าแม่ ดูก่อน
ล่อนว่าด้านตอบแค้น	คำเข้มบ่ปาน บ่ฮู้

ในอีกตอนหนึ่งสินไซได้สั่งลาสัตว์ทั้งหลายว่าต่อไปข้าพเจ้าจะได้ลากลับไปเมือง
เบ็งจาลแล้ว เพื่อตอบแทนพระคุณพระบิดา และเป็นอาณิสย์ของพวกสัตว์ทั้งหลายที่ได้
ช่วยเหลือสินไซมาตลอด สินไซบอกกับสัตว์ทั้งหลายว่าจะไม่ลืมพระคุณและจะตอบแทน
พระคุณ ดังความว่า

ฟังยิวนอนวอนก้อง	ระบำพาทพินคำ พันยอ
สินไซประสงค์	สี่เมืองเดินต้าน
ควรที่เฮาลงเหล่าน	ละครโขนขับช่วง
รือว่าไท้ที่เง้า	พระยาฟ้าผ่อนผาย แท้แล้ว
เฮาหากทำขอไว้	โดยตอบกตัญญู เมื่อใด
ยินอาฮม	หว่างไกรเกียรติกว้าง
เมื่อนั้นทุกสถานพร้อม	ยินดีโดยราช
ตกแต่งย้อย	ลงเหล่านช่วงกะสิง

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติไม่เฉพาะต่อมนุษย์
ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงต่อสัตว์และพืชด้วย ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มี
ความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย ลักษณะของคนมีความกตัญญูตามหลัก
พระพุทธศาสนา มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. กตัญญูชั้นสามัญ คือ กตัญญูอย่างสามัญทั่วไป หมายถึง รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่น
ทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวที คือ การตอบแทนคุณ ซึ่งเราจะยอมรับว่าใครมีคุณก็ต่อเมื่อ

เขาทำอะไรให้กับตนเท่านั้น เช่น ยอมรับว่าพ่อแม่มีพระคุณ เพราะได้เลี้ยงดูมา ยอมรับว่าครูมีพระคุณ เพราะได้อบรมสั่งสอน ยอมรับว่าญาติพี่น้องมีบุญคุณ เพราะเคยให้ข้าวให้ขนม

2. กตัญญูชั้นสัตบุรุษ เป็นความกตัญญูชั้นสูง หมายถึง การรู้จักคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวบุคคลอื่น ใครมีความดีก็รู้ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะทำอะไรให้เราหรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดเอาตัวเองเป็นเครื่องวัดความดีของคนอื่น เป็นการตัดสินความดีด้วยความดี และรู้จักนกระทั่งว่าธรรมทั้งหลายมีคุณค่าอย่างไร และพยายามถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีนั้นมาใส่ตัวเรา เพื่อจะได้ทำความดีเป็นแบบอย่างที่ดีเหมือนเขาความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ จำแนกความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีได้ ดังนี้

1. ความกตัญญูกตเวทีเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทีไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

2. ความกตัญญูกตเวที ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวที อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป

3. สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

4. ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดีประโยชน์ของความกตัญญู และโทษของการไม่มีความกตัญญูทั้งต่อตนเองและต่อสังคม บุคคลผู้มีความกตัญญูเป็นคนดีและรักษาความดีไว้ได้ เป็นผู้นำค้ำจุนสังคม ได้รับการยกย่องสรรเสริญ ความกตัญญูยังทำให้คน

ในสังคมช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยอยู่กันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข ส่วนโทษของการไม่มีความกตัญญู ย่อมทำให้ตนเองและสังคม มีแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสื่อม หาคณคบค้าสมาคมได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้ทั้งตนเองและสังคม ย่อมจะได้รับโทษของการไม่มีความกตัญญู

หลักจริยธรรมด้านความเมตตาในวรรณกรรมสินไซ

เมตตา หมายถึง การมีจิตแห่งความรักใคร่ ความห่วงใย ความสงสาร ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร ความอนุเคราะห์โดยไม่มีเงื่อนไขเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขหรือให้พ้นจากทุกข์โดยไม่คาดหวังว่าจะได้อะไรตอบแทน เมตตา มีลักษณะสร้างความรู้สึกร่วมกันไว้ตลอดวัน ว่า เราจะเมตตาสงเคราะห์ เพื่อนที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะไม่สร้างความลำบากให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ความทุกข์ที่เขามี เราก็มีเสมอเขา ความสุขที่เขามี เราก็สบายใจไปกับเขารักผู้อื่นเสมอด้วยรักตนเอง

เมื่อเรานึกถึงหรือมองผู้ใดด้วยความรู้สึกประกอบด้วยเมตตาแล้ว จิตใจจะไม่มีความรู้สึกเกลียดชัง มีแต่ความรักใคร่ชื่นชม ความรักใคร่ชื่นชมนี้ยังแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ชนิดหนึ่งเป็นความรักใคร่ชื่นชมที่เป็นเมตตา อโหสะ อีกชนิดหนึ่งเป็นความรักใคร่ชื่นชมที่เรียกว่า ตัณหาเปมะ

1. เมตตาอโหสะ คือ เมตตาแท้ เป็นความปรารถนาดีต่อสัตว์ทั้งหลายอย่างแท้จริงโดยไม่ยึดถือว่าผู้ที่เราแผ่ความปรารถนาดีรักใคร่นั้นมีความสัมพันธ์อย่างไรกับเรา เช่น เป็นบิดา มารดา บุตร ธิดา ภรรยา สามี ภรรยา ญาติพี่น้อง เพื่อน ผู้ร่วมงาน ฯลฯ เมื่อไม่มีการยึดถือ แม้เมื่อบุคคลเหล่านั้นจะห่างไกลไปจากเรา เราก็ไม่รู้สึกเดือดร้อน คงปรารถนาให้เขาอยู่ดีมีสุข ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่แห่งใด

2. ตัณหาเปมะ คือ เมตตาเทียม เป็นความปรารถนาดีเพราะมีความรักใคร่กำหนดยินดี เป็นความรักใคร่ชื่นชมที่มีการยึดถือว่าผู้นั้นผู้นี้เป็นผู้ที่เรารักใคร่ เป็นผู้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างนั้นอย่างนี้กับเรา เมื่อต้องแยกจากกันจะรู้สึกเสียใจ ไม่สบายใจ สภาวะของจิตที่มีความรักใคร่แบบนี้ ไม่ใช่จิตใจที่ประกอบด้วยอโหสะ (ความไม่โกรธ) แต่เป็นจิตใจที่ประกอบด้วยโลภะ เมตตาชนิดตัณหาเปมะนี้ จึงไม่ใช่เมตตาบริสุทธิ์เหมือนเมตตาอโหสะเป็นเมตตาเทียม แต่อย่างไรก็ดีแม้จะเป็นเมตตาเทียมก็มีประโยชน์มาก เมื่อปฏิบัติบ่อยๆ ก็อุดหนุนให้เมตตาแท้เกิดขึ้นได้เหมือนกัน ตัณหา เปมะนี้เป็นสภาพธรรมที่ขัดกันกับการเจริญสมาธิ ตลอดจนขัดต่อการเจริญจิต ให้มีสติสัมปชัญญะ ผู้ที่มุ่งบำเพ็ญเพียรให้บรรลุ

โลกุตรธรรมจะต้องกำจัดตัณหาเปะทั้งเสีย (พระมหาบัญชา สุขสมปนโน (ผาติวโรตม), 2549 : 41)

ในวรรณกรรมสินไซได้กล่าวถึงความเมตตาไว้อยู่หลายตอน เช่น ตอนวิวาหมงคล ผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความรักความเมตตาที่บิดาและมารดามีต่อลูก เมื่อจะยกลูกให้พระยาสุรราชทั้งมีใจอาวรณ์และสั่งสอนลูกให้ตั้งใจทำตามจารีตประเพณีของเมืองอื่น ถึงจะห่วงใยมากเพียงใดก็ต้องยอมเพราะปรารถนาอยากให้ลูกได้อยู่สุขสบาย นับได้ว่าเป็นความรักความเมตตาที่บริสุทธิ์ของบิดามารดา ดังความว่า

เมื่อนั้นพ่อขอบข้อ	ขานลูบโลมขวัญ
ปุนพ่อบายคมควัด	พระเนตรทอดถวายเจ้า
เมื่อนั้นมารดาฮู้	เฮียงผัวฮักฮ่ำ
สองพระเนตรน้ำ	เนืองย้อยอาบองค์
ลูกแม่คือคู่แก้ว	อันเกิดกลางอก นี่แล
บัดนี้เวรจำ	จากเชื้อสองเกล้า
แม่จักสอนสู่ให้	เฮียนคุณคลองฮิต
ไกลแม่หล้า	หลอนฮ้ายบ่เฮียง ลูกเอย
ผิว่าโพยภัยต้อง	นางใดบังเกิด
ฝูงพี่น้อง	ยาฆ่าเร่งไล แม่่นอ
อันหนึ่งให้ฉลาดฮู้	เฮียนฮิตราชา
การใดภูมิประสงค์	ฮีบทนทำเกื้อ
ฝูงใดฮ้าย	เห็นกระบวนยาเปรียบ
คนชี้เหล่า	ลอนเลี้ยงบ่ดี ลูกเอย (พระมหาบัญชา สุขสมปนโน

(ผาติวโรตม), 2549 : 78)

ในอีกตอนหนึ่งตอนสินไซไปเรียนวิชา ผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนให้ผู้อ่านเห็นถึงความรักความเมตตาระหว่างแม่กับลูกคือนางลุนกับสินไซ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความรักความเมตตาของแม่ที่มีอย่าแท้จริงที่มีต่อลูก ซึ่งเป็นความปรารถนาดีที่ต้องการให้ลูกปราศจากภัยต่างๆ ดังข้อความว่า

แม่นซื่อผิดชอบแท้	ควรที่กระทำตาม
ขอแท้ทำเพียรปก	โทษคามคราวแล้ว

แม่ก็โลมขวัญน้อย	สินไซชมจูบ
เจ้าแม้อยู่ผู้น้อย	ไกลข้างขาดไป ได้รื้อ
ฮุ่งคำเข้า	เทียมแม่กินนม
คันท่าไกลภูตาย	จากจอมโฮยแห่ง
อันหนึ่งเผื่อพลอยไว้	มีพลพอเพื่อน จริงรื้อ
ฮู้ว่าป่าแม่หม่อม	ตายแล้วฝ่ายหลัก ลูกเอย

ในตอนสินไซรบกับยักษ์ ผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนให้ผู้อ่านเห็นถึงจริยธรรมในด้านการรักความเมตตาระหว่างนางสมุณฑากับสินไซ ซึ่งเป็นความรักที่เปรียบเหมือนความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก โดยพรรณนาผ่านตัวละครคือนางสมุณฑาผู้เป็นอาภากับสินไซผู้เป็นหลาน ดังความว่า

เจ้านี้เป็นชาติเนื้อ	องอาจหลานอา แท้แล้ว
นางกะโถมเอาหลาน	ใส่เพลาแพงล้ำ
ลำลำนีว	ทวยศีลูปโลม
จิตหล้าหล่ม	คณิงฮ้อนฮอดลุง
นางกะฮักแจ่มเจ้า	ชมจูบจอมขวัญ
หลานเดียวเดิน	ดั่งรื้อเถิงซ้อย
มีทั้งผาชันล้ำ	หลายพะนอนน้าล่วง
มีทั้งดงด่านช้าง	เสื่อฮ้ายเผดผี แท้หนา (พระมหาบัญชา สุขสมปนโน

(ผาติวโรตม), 2549 : 186)

หลักจริยธรรมในด้านการเมตตาในวรรณกรรมสินไซเป็นความเมตตาที่บริสุทธิ์ ที่พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา ที่มีต่อลูกหลานและเป็นความเมตตาแบบร่วมทุกข์ในสังสารวัฏที่สามีและภรรยามีต่อกัน หรือความเมตตาต่อระหว่างมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ร่วมโลกเดียวกัน ทั้งสองแบบก็คือความเมตตา ที่ปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญเช่นเดียวกัน ความเมตตาเป็นหลักจริยธรรมที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก สามารถสรุปประโยชน์ของความเมตตาได้ ดังนี้

1. ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เมื่อตื่นก็เป็นสุข เมื่อหลับก็เป็นสุขและไม่ฝันร้าย คือผู้ปฏิบัติเมตตาภาวนาตื่นขึ้นมาทำธุรกิจต่างๆ ด้วยจิตใจเบิกบาน และเวลานอนก็นอนอย่างคนที่มีความสุขสดชื่น ฝันเห็นแต่สิ่งดีๆ ไม่มีความลามกหรือสิ่งที่จะนำไปสู่เหตุร้าย เป็นที่รัก

ของมนุษย์ อมนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย คือ เมื่อบุคคลเจริญเมตตาภาวนาจะเป็นคน มีความรักให้แก่คน สัตว์ และเทวดาทั้งหลาย ไม่ว่าจะคิดทำ หรือพูดก็ประกอบไปด้วยความเมตตา ความบริสุทธิ์ และความหวังในการยังประโยชน์แก่ผู้อื่น ดังนั้นผู้ที่พบเห็นต่างก็จะเห็นคุณค่า และรักใคร่พอใจ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน เปรต หรือสุรกายก็รักใคร่ไม่ทำร้าย อีกทั้งเทวดาจะช่วยคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากอันตราย และให้พบความสำเร็จในชีวิต ไฟ ยาพิษ หรืออาวุธ ไม่สามารถทำอันตรายได้ คือ บุคคลซึ่งเจริญด้วยเมตตาภาวนาจะมีพลังแห่งเมตตาคุ้มครองตัวอยู่ ดังนั้นก็จะมีศัตรูมุ่งทำร้าย อันตรายที่จะเกิดจากไฟอาวุธ และยาพิษก็ไม่มี

2. ประโยชน์ต่อตนเอง ผู้เจริญเมตตา ย่อมมีผิวหน้าสดใส จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิได้เร็ว และเมื่อถึงเวลาตายก็จะมีสติสัมปชัญญะดี คือ เมื่อเป็นผู้มีจิตใจดี ผิวหน้าก็จะผ่องใส ผิวพรรณทั่วไปก็เปล่งปลั่งความสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิได้รวดเร็ว ไม่ฟุ้งซ่านไม่เฉื่อยชา เป็นจิตใจที่สะอาด ไม่ขุ่นมัว ไม่มัวหลงใหลในกิเลสมีความน่ารักน่าเข้าใกล้ เมื่อถึงเวลาเสียชีวิตก็จะมีสติสัมปชัญญะดี ไม่หลงพันเพื่อน เนื่องจากได้กระทำความดีมีเมตตาามาก

3. ประโยชน์ต่อตนเองกับสังคม ประโยชน์จากการมีความเมตตาต่อสังคม คือ เมื่อคนส่วนมากในสังคมมีความเมตตาในจิตใจ จะไม่มีการทำร้ายกัน ไม่มีการทุจริตฉ้อโกง ไม่มีการผิดประเวณี ไม่มีการพุดเท็จ และไม่เสพสิ่งเสพยติดให้โทษ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ คนในสังคมจะเต็มไปด้วยความสุข ไม่มีศัตรู มีแต่ความเป็นเพื่อน มีความรักทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังอันจะทำให้สังคมประเทศชาติมีแต่ความเจริญก้าวหน้าไปด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2537 : 31)

ประโยชน์หรืออานิสงส์ของความเมตตา มีทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น ในด้านประโยชน์แก่ตนเอง การมีเมตตาเป็นพื้นฐานจิตใจ ทำให้มีจิตใจดีงาม ปราศจากกิเลส ตัณหา และสัตว์อื่น เมื่อมีจิตใจดีก็ย่อมมีความประพฤติและคำพูดที่ประกอบด้วยเมตตา เมื่อคิด พูด และทำด้วยจิตที่เมตตา ก็จะทำให้บุคคลนั้นไม่เบียดเบียนใคร หลบและตื่นเป็นสุข นอนไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์และอมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาคุ้มครอง และอันตรายอื่นใดก็ทำร้ายมิได้

หลักจริยธรรมด้านทศพิธราชธรรมในวรรณกรรมสินไซ

ทศพิธราชธรรม หมายถึง จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2538 : 383) ทศพิธราชธรรมหรือ

ราชธรรม 10 คือ จริยวัตร 10 ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้

1. ทาน หมายถึง พระราชทานพัสดุสิ่งของ หรือปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต แก่ผู้สมควรได้รับ ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ และราษฎรผู้ยากไร้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ แก่พระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ตามสมควรแก่ฐานะ

2. ศิล หมายถึง การทรงศีล หรือการที่ทรงตั้งสังวรรักษาพระอาการ กาย วาจา ให้สะอาดปราศจากโทษอันควรครหา ทรงมีพระราชศรัทธาในบรรพพุทธานุศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้เสด็จออกทรงผนวช เพื่อทรงศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

3. บริจาค หมายถึง การพระองค์พระราชบริจาคนไทยธรรม หรือสิ่งของที่พระราชทานให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่พระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ตามฐานะที่ราชการฉลองพระเดชพระคุณ รวมทั้งพระราชทานแก่ประชาชนผู้ยากไร้ได้อาศัยเลี้ยงชีวิต

4. อาชวะ หมายถึง ความซื่อตรง ทรงมีพระราชอัธยาศัย อันประกอบด้วยความซื่อตรง ดำรงในสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธ์มิตรและพระราชวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ไม่ทรงคิดลวง ประทุษร้ายโดยอุบายผิยธรรม

5. มัทวะ หมายถึง ความอ่อนโยน ทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ดื้อดึงถือพระองค์แม้มีผู้ตักเตือนในบางอย่าง ด้วยความมีเหตุผลก็จะทรงพิจารณาโดยถี่ถ้วน ถ้าถูกต้องดีชอบก็ทรงอนุโมทนา และปฏิบัติตาม ทรงสัมาคารวะอ่อนน้อมแก่ท่านผู้เจริญโดยวัยและโดยคุณ

6. ตบะ หมายถึง ความเพียร ทรงสมทานกุศลวัตร ด้วยการเอาพระราชหฤทัยใส่ในการปกครองพระราชอาณาเขต และประชาชนให้มีความสุขปราศจากภัยอันตราย ตลอดจนการที่ทรงมีพระอุตสาหะอันแรงกล้าในกุศลสมทาน ระวางบาปที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพื่อจะกำจัดบาปกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมสูญ ไม่ตั้งอยู่ในพระสันดาน

7. อักโกระ หมายถึง ความไม่โกรธ ทรงมีพระกริยาที่ไม่โกรธโดยวิสัย มิใช่เหตุที่ควรโกรธ แม้มีเหตุที่ให้ทรงพระพิโรธ แต่ทรงข่มเสียให้อันตรธานสงบระงับไป ด้วยทรงมีพระเมตตาอยู่เสมอ ไม่ทรงปรารภจะก่อภัย ก่อเวรแก่ผู้ใด

8. อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน ด้วยทรงมีพระราชอัธยาศัยยกย่องปรด้วยพระราชกรุณา ไม่ทรงปรารภจะก่อทุกข์แก่ผู้ใดแม้กระทั่งสัตว์ ไม่ทรงเบียดเบียนพระราชวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎร์ ให้ลำบากด้วยเหตุอันไม่ควรกระทำ

9. ขันติ หมายถึง ความอดทน ทรงมีพระราชหฤทัยดำรงมั่นในขันติ มีความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทน เช่น อดทนต่อทุกข์ อดทนต่อเวทนาอันเกิดขึ้นในพระกาย และทรงมีพระขันติเมตตากรุณาธิคุณ งดโทษผู้มีความประมาท กระทำผิดล่วงพระอาญา และควรจะลงราชทัณฑ์ แต่ก็ทรงระงับด้วยความอดทนไว้ได้

10. อวิโรธนะ หมายถึง ความเที่ยงธรรม ทรงรักษาความยุติธรรมไม่ให้แปรผันจากสิ่งที่ตรง และดำรงพระอาการไมยินดี ยินร้าย ต่ออำนาจคติทั้งปวง หรืออีกนัยหนึ่ง คือความไม่ประพฤติดิในชาติติยราชประเพณี ทรงดำรงอยู่ในพระราชจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง (พุทธทาสภิกขุ, 2549 : 23)

ในวรรณกรรมสินไซ ผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์ได้นำหลักทศพิธราชธรรมมาแสดงไว้เป็นวิธีการประพันธ์ที่ผู้ประพันธ์พยายามที่จะสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในประเด็นต่างๆ ทั้งที่เป็นหลักจริยธรรมและหลักศีลธรรม ในส่วนของหลักจริยธรรมโดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมสินไซ ที่ปรากฏชัดเจนนั้นมีเพียงตอนเดียว คือตอนที่สินไซสอนศีลธรรมแก่พวักยักข์กุมภคณีและนาคทั้งหลาย เกี่ยวกับหลักปกครองบ้านเมือง ว่าผู้เป็นใหญ่ในการปกครองบ้านเมืองนั้น ควรมีหลักธรรมประจำใจในการปฏิบัติไม่ควรประมาทในธรรมเหล่านั้น ควรตั้งมั่นในธรรมอยู่ตลอดเวลา โดยผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์ได้ยกขึ้นมาอธิบายครบทุกข้อ ดังความว่า

ทานนั้น	ทานไปอย่าขาด
ทำชู้มี	ป่าใบไม้ไป
สัจนั้น	รักษาศีลอย่าขาด
ศีลห้าตั้ง	ระวังไว้อย่าไล
จาคะนั้น	ยินดีแจกจ่าย

เสื่อผ้าพร้อม	ของใช้เครื่องกิน
อาชะวังนั้น	ให้มีใจอันซื่อ
อย่าได้คิดโลบเลี้ยว	ลวงล้อหลอกไผ
มัททะวังนั้น	ให้มีใจอันอ่อน
อย่าโกรธกล้า	แข็งเข้มบ่ดี
ตะป่งนั้น	ให้รักษาศีลแปด
เผาบาปฮ้าย	หายเสี่ยงเสื่อมสูญ
ขันตีให้	มีใจดอ่อม
สมพอเว้าจั่งเว้า	คำเข้มอย่าจา
อวิหิงสา นั้น	ให้มีใจคิดฮ่ำ
อย่าเป็นฝูงไพร่น้อย	คนให้ขมอดขอ
อโกธห้าม	หักใจคิดถี่
อย่าได้เชิงโกรธกล้า	ทำฮ้ายไพร่เมือง
อวิโรธห้าม	ในมโนทุกสิ่ง
อย่ามีใจโกรธฮ้าย	คำเข้มด่าไผ (พุทธทาสภิกขุ, 2549 : 426)

จริยธรรมในการปกครองบ้านเมืองในวรรณกรรมสินไซ ผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์ได้แสดงหลักทศพิธราชธรรมผ่านตัวสินไซ เพื่อเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าผู้ที่จักปกครองบ้านเมืองหรือปกครองคนทั่วไป ให้ประพฤติตามหลักธรรมในทศพิธราชธรรม บ้านเมืองถึงจะร่มเย็นเป็นสุข ผู้ใต้บังคับบัญชาก็ไม่เดือดร้อน และทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นพระราชหรือกษัตริย์เท่านั้นถึงควรถือปฏิบัติ แต่ผู้มีอำนาจในการปกครองก็ควรถือปฏิบัติไว้เช่นกัน

สรุป

วรรณกรรมสินไซ นับเป็นวรรณกรรมสำคัญและเป็นที่ยอมรับสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เป็นวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านในแถบกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำโขง โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมลาว ได้มีการสืบทอดต่อกันมา และหลอมรวมความเชื่อความศรัทธาเข้ากับพุทธศาสนาทำให้ตำนานเรื่องเล่า สินไซกลายเป็นความนิยมในยุคต่อมา มีความโดดเด่นคือเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม ด้านภาษา และมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือมีการใช้คำกลอนอีสาน

ในการแต่งซึ่งเป็นภาษาที่ได้อ่านแล้วเข้าใจง่าย ผู้ประพันธ์ผู้ประพันธ์ได้นำหลักพุทธธรรมมาสอดแทรกในการใช้บรรยายตัวละครในเรื่องการที่ผู้ประพันธ์สอดแทรกหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมสันไช ผู้ประพันธ์ใช้หลากหลายวิธีในการสอดแทรก เช่น การพรรณนาโดยใช้หลักธรรม คติธรรม ผ่านบทสนทนาหรือพฤติกรรมของตัวละครแทนการนำหลักธรรม คติธรรม มาอธิบายโดยตรง ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกหลักพุทธธรรมโดยการให้ตัวละครเป็นผู้อธิบายหลักธรรม คติธรรม ต่างๆ ทั้งที่เป็นหลักจริยธรรมและหลักศีลธรรม

ผู้ประพันธ์ได้มีการสอดแทรกหลักจริยธรรมที่สำคัญ 4 เรื่อง ได้แก่ 1) ศีล ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาคือข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุขและไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม 2) ความกตัญญูกตเวทิตี คือคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น 3) ความเมตตา คือ การมีจิตแห่งความรักใคร่ ความห่วงใย ความสงสาร ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร ความอนุเคราะห์โดยไม่มีเงื่อนไขเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขหรือให้พ้นจากทุกข์โดยไม่คาดหวังว่าจะได้อะไรตอบแทน 4) ทศพิธราชธรรม คือ จริยวัตร 10 ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา พิณทอง. (2524). *สังข์ศิลป์ชัย*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2537). *ทำอย่างไรจึงจะหายโกรธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2537). *คนไทยกับป่า*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2538). กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาบัญชา สุขสมปนโน (ผาติวโรดม). (2549). *การศึกษาวิเคราะห์หลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธานุสาเถรวาทกับพระคัมภีร์คริสต์ธรรม*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตมหาวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *ทศพิธราชธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- มัน จงเรียน. (มปป.). *สังฆศิลป์ชัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทักษิณ.
- โสวิทย์ บำรุงศักดิ์ และคณะ. (2551). *พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังฆศิลป์ชัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.